

Prof. dr hab. Maria Sz wajger-Ku ł akowska
Akademia Muzyczna im. K. Szymanowskiego
w Katowicach
Dziedzina: sztuki muzyczne
Dyscyplina: instrumentalistyka

Katowice, dnia 5 sierpnia 2017 r.

Recenzja pracy doktorskiej mgr Joanny Opalińskiej

Zleceniodawca: UMFC, Rada Wydziału Fortepianu, Klawesynu i Organów

Dotyczy:

Uchwały o wszczęciu dnia 28.02.2013 postępowania przewodowego dla mgr Joanny Opalińskiej na stopień doktora w dziedzinie sztuk muzycznych-w dyscyplinie instrumentalistyka oraz wyznaczeniu mojej osoby recenzentem pracy doktorskiej oraz działalności artystycznej.

Podstawowe dane o Kandydatce

- [REDAKOWANA] data urodzin Joanny Opalińskiej

Studia

- Akademia Muzyczna im. F Chopina w Warszawie, w klasie prof. Alicji Palety-Bugaj;
rok ukończenia studiów 2000

Praca

- 2002 współpraca z Wydziałem Instrumentalnym Akademii Muzycznej im. F.Chopina jako pianista korepetytor
  - od 2005 wykładowca w Akademii Muzycznej w Warszawie po wygraniu konkursu otwartego na to stanowisko w dyscyplinie artystycznej instrumentalistyka w specjalności pianista - korepetytor
  - od tego momentu zatrudnienie na Wydziale Instrumentalnym w Katedrze Instrumentów Dętych
- Ponadto od 1996 roku w różnych latach nauczyciel gry na fortepianie w Łomiankach, Radomiu, Missio Musico w Warszawie i w Żyrardowie
- od 2001 do teraz w Polskiej Orkiestrze Radiowej w Warszawie jako muzyk pianista doangażowany
  - od 2003 do teraz w Orkiestrze Sinfonia Varsovia jako muzyk pianista doangażowany

Nagrody i wyróżnienia

- III Ogólnopolski Konkurs Interpretacji Muzyki Francuskiej Łódź 1999 II nagroda
- VI Międzynarodowy Konkurs Współczesnej Muzyki Kameralnej im. Krzysztofa Pendereckiego, Kraków 2002, III nagroda
- specjalne wyróżnienia i nagrody w konkursach instrumentalnych (trąbka, klarnet, waltornia, instrumenty dęte drewniane), w Kaliszu 2005, Włoszakowicach 2006, Warszawie 2008, Płońsku 2008, Kaliszu 2008, Łodzi 2009
- nagroda Rektora II stopnia UMFC w Warszawie 2011

Dorobek artystyczny

Dokumentacja, która jest podstawą opinii recenzenta na temat dorobku artystycznego Doktorantki, została złożona w maju 2012 roku. Najświeższe relacje dotyczące działalności artystycznej pochodzą sprzed pięciu lat. Można się spodziewać, że lata luki informacyjnej nie były artystycznie jałowe. Aktualna ocena artystycznej aktywności Pani Joanny Opalińskiej jest więc niepełna.

Jedną z najbardziej intensywnych form działalności jest ta wynikająca z umocowania zawodowego w Katedrze Instrumentów Dętych UMFC, zapoczątkowana już w 2002 roku i trwająca do dnia dzisiejszego. Praca w charakterze pianisty-korepetytora, głównie w klasach trąbki, klarnetu, fletu i waltorni, to nie tylko konieczność opanowania trudnego i bardzo obszernego repertuaru i żmudna codzienna praca na lekcjach. To również dodatkowe godziny przygotowań do estrad oraz udział w konkursach, w których jury bacznie słucha również pianistów. Nagrody dla nich przyznaje się nie tylko za dobre rzemiosło. Kandydatka jest laureatką kilkunastu (do roku 2012).

Od wielu lat Joanna Opalińska wraz z klarnecistką Krystyna Sakowską tworzą duet pod nazwą Warsaw Modern Duo. Prowadzą działalność koncertową, wypowiadając się ze szczególnym upodobaniem w repertuarze muzyki najnowszej. z sukcesem brały udział w konkursach kameralnych o różnym profilu. Pani Joanna Opalińska współpracuje również z Warsaw Brass Trio oraz jest członkiem zespołu Warsaw Wind Ensemble.

Nietypowy nurt działalności ma związek z wieloletnią pracą pianistki w charakterze muzyka orkiestrowego takich zespołów jak Sinfonia Varsovia, Polska Orkiestra Radiowa czy Sinfonietta Cracovia. Doktorantka jest związana z tymi orkiestrami od pierwszych lat XXI wieku i kontakt zawodowy utrzymuje do chwili obecnej. Zawdzięcza tej aktywności doświadczenie zawodowe w dziedzinie, w której uzyskują je tylko nieliczni pianiści oraz możliwość koncertowania z jednym z najlepszych zespołów orkiestrowych Europy na licznych festiwalach o znacznej randze (wielokrotnie Warszawska Jesień, Baltic Sea Festival Sztokholm, Festiwal La Folle Journee w Bilbao, Festiwal Sacrum-Profanum).

Ocena pracy doktorskiej

Praca doktorska Pani mgr Joanny Opalińskiej pod tytułem „Twórczość Hannsa Eislera – analiza stylu oraz aspekty interpretacyjne w wybranych utworach fortepianowych i kameralnych z okresu amerykańskiego (1938-1948)” składa się z dzieła artystycznego zarejestrowanego na płycie CD oraz opisu dzieła, stanowiących łącznie pracę pod wspomnianym tytułem.

Dzieło artystyczne jest prezentacją następujących utworów Hannsa Eislera:

III Sonata fortepianowa (Dritte Sonate)

Wybrane pieśni z cyklu **Hollywooder Liederbuch**

Der Sohn

An den kleinen Radioapparat

Der Kirschdieb

Unter den grünen Pfefferbäumen

Die Stadt ist nach den Engeln genannt

An die Hoffnung

An eine Stadt

Nightmare

Czternaście sposobów opisanie deszczu (Vierzehn Arten den Regen zu beschreiben)

Reisesonate na skrzypce i fortepian

Współwykonawcami w utworach kameralnych byli:
Artur Rożek- baryton w pieśniach;

Krystyna Sakowska-klarnet
Anna Kwiatkowska-skrzypce
Marzena Hodyr-altówka
Mikołaj Pałosz-wiolonczela

w Czternastu sposobach opisanie deszczu;

W wyliczaniu wykonawców utworu Doktorantce zagubiło się nazwisko osoby grającej na flecie (jest to sekstet). Poprzestanę więc tylko na informacji, że flet ma w utworze bardzo eksponowaną rolę.

Magdalena Kołcz -skrzypce w Reisesonate

Ważną dla osoby recenzującej jest informacja, że sekstet jest nagraniem live z koncertu, który się odbył w 2014 roku w Auli AM „Florianka”w Krakowie. Nagrania pozostałych utworów zostały zrealizowane w warunkach studyjnych w UMFC na przestrzeni 2016 roku.

Intrygujący repertuar, różnorodny chociażby z racji zróżnicowanych formacji kameralnych, dla których został napisany, wraz z wiedzą, że jest dziełem praktycznie nieznanego w Polsce kompozytora, uświadamia nam, jak wielką lukę swoim nagraniem i pracą wypełnia Pani Joanna Opalińska. z satysfakcją również odnotowuję, że wśród nagranych utworów znajdujemy bardzo ciekawie zaprezentowaną III Sonatę na fortepian solo. Odnoszę się do takich aktów odwagi z podziwem. Powodem nie jest brak wiary w umiejętności kameralistów, ale dość częste zjawisko stereotypowego myślenia, które może zachwiać poczuciem pewności solisty „od przypadku”.

Jedną z technik kompozytorskich, które stosuje Eisler, jest dodekafonia. Pianistka swobodnie porusza się po tym pełnym konstrukcyjnych pułapek obszarze. Unika scholastycznej oschłości, o którą łatwo w pogoni za pokazaniem dodekafonicznych ciekawostek. Mimo sprawności w tropieniu wszystkich ważnych momentów (np. serii i ich odmian w ruchu raka, inwersji lub inwersji raka), interpretacje utworów-jak pisze pianista Christoph Keller, wybitny znawca i odtwórca utworów H. Eislera- nie mogą być konstruktywną zagadką, lecz powinny poruszać emocje i nie może im brakować pianistycznego blasku.

Jak słyhać w nagraniach dzieła artystycznego ,Pani Joanna Opalińska uwagę cytowanego w pracy pianisty potraktowała serio i z właściwym efektem.

W sonacie na fortepian solo pianistka Kandydatki jest sprawna i skuteczna, zwłaszcza w obliczu faktu, iż zawartość techniczną wielu fragmentów sam kompozytor nazwał niewygodną i nieleżącą pod palcami. Z wigorem i blaskiem buduje sugestywny obraz wyrazowy I-ej, a zwłaszcza III części, odpowiednio kontrastując klimat refleksyjnej części II-ej. We wszystkich nagranych utworach pianistka starannie realizuje sugestie dynamiczne i artykulacyjne, pilnując przy okazji, by nie były wyłącznie aktem formalnym. Moja drobna wątpliwość w kwestii artykulacji ma w związek z repetycjami w partii fortepianu w momencie wejścia wokalisty (nawiasem mówiąc, znakomitego interpretatora nagranych pieśni) w ostatnim utworze wokalnym Nightmare. Pięciotaktowy wstęp fortepian realizuje staccato z dodatkowym efektem wyostrenia artykulacji przez akcenty. Kolejny czterotakt w fortepianie nie powinien być kontynuacją tego staccata, chociaż brak jego graficznej obecności często się odbiera jako „sempre staccato.” Wydłużenie dźwięków (ale nie legato) mogłoby wspaniale współgrać z linią wokalną. Zbliżone problemy zauważyłam również w kilku mniej oczywistych i krótszych fragmentach innych utworów. Bardzo wierzę w skrupulatność i nieprzypadkowość zapisu kompozytora, podpartą efektem muzycznym z niego wynikającym.

Szczególnie trudnym dla pianistki zadaniem są pojawiające się we wszystkich utworach bardzo długie płaszczyzny z ograniczoną dynamiką w ramach p-ppp. Realizacja charakteryzująca się wyrazistością kształtu frazy, delikatne i subtelnie różnicowane barwy oraz unikanie martwej narracji skupionej tylko na utrzymaniu balansu dynamicznego, to cenne walory omawianych

fragmentów.

Osobnego komentarza wymaga złożony pod względem składu instrumentalnego, konstrukcji formalnej i treści emocjonalnej utwór o proveniencji filmowej. Mimo pierwotnego założenia, że jest to muzyka par excellence filmowa, zdobyła w pewnym sensie niezależność w życiu estradowym. W mojej opinii prezentacja na koncercie i jej zapis live w dużym stopniu to potwierdza. Trudno jednak porównać to nagranie z pozostałymi dziełami z „pakietu” pracy doktorskiej, które zostały nagrane dwa lata później i w warunkach studyjnych. Dojrzewanie Doktorantki w sensie zrozumienia języka kompozytora na przestrzeni tych dwóch lat jest odczuwalne. Mimo to należy odnotować pozytywne wrażenia, jakie niesie wykonanie związane z wczesnym etapem poznawania nowego dla Doktorantki świata dźwięków i stylu. Czternaście sposobów opisanie deszczu jest przykładem bardzo dobrej współpracy kameralnej pomiędzy wszystkimi wykonawcami. Interpretacja, zwłaszcza w aspekcie kolorystyki i dynamiki, pozostaje w ścisłym związku z obrazem filmowym, którego szczegółowy opis posiada każda część sekstetu. Taka ilustracyjna, idealna korelacja muzyki z filmem była obowiązującą zasadą w tamtych czasach. Słuchając wykonania, miałam wrażenie, że wszyscy uczestnicy wykonania film już obejrżeli. Źródło inspiracji spełniło swoje zadanie i ułatwiło poszukanie określonych środków wyrazowych i kolorystycznych. Całość nagrań utworów zaprezentowanych na płycie charakteryzuje wysoki poziom profesjonalizmu, mający ścisły związek z szacunkiem dla tekstu i stylu oraz potrzebą przekazania głębszych emocji i ekspresji.

Opis dzieła artystycznego stanowi komplementarną część całej pracy doktorskiej. Jej trzon stanowią trzy rozbudowane rozdziały-Biografia kompozytora na tle epoki; Analiza formy i treści; Refleksje interpretacyjno-wykonawcze. Ponadto praca zawiera Wstęp, Zakończenie, Podziękowania, Spis dzieł Hannsa Eislera, Spis publikacji Hannsa Eislera, Spis przykładów muzycznych oraz Bibliografię. Całość części opisowej, podobnie jak dzieło artystyczne, uzmysławia czytelnikowi, jak skąpe informacje o kompozytorze przedarły się do tej pory do świadomości profesjonalistów i melomanów w Polsce. Nazwisko Hannsa Eislera jest głównie znane jako patrona słynnej Hochschule für Musik w części Berlina należącej wcześniej do NRD. Autorka tylko w niewielkim wymiarze odnosi się do poglądów kompozytora i wyznawanej przez niego ideologii. Mam wrażenie, że najważniejsze dla pracy i jej autorki są informacje związane z działalnością stricte muzyczną. Trudno nie zgodzić się z takim poglądem. Jakiś ślad tej strony życiorysu miał jednak wpływ na wiele aspektów twórczości, co na przykład można dostrzec w kilku pieśniach, które znalazły się na prezentowanej płycie CD. Zostało to w pracy dość subtelnie uwypuklone. Rozdział, w którym Doktorantka relacjonuje wszystkie etapy życia i twórczości Eislera, ułożył się w logiczny i przejrzysty obraz przyczynowo-skutkowych zdarzeń w zagmatwanej materii biograficznej kompozytora.

Całość części opisowej cechuje dociekliwość, staranność i rzetelność. Dotyczy to szczególnie rozdziału, którego przedmiotem jest analiza pod kątem struktury harmoniczej, formalnej, rytmicznej, a przede wszystkim w zakresie zastosowanych technik kompozytorskich. i chociaż przekazywane w tym miejscu informacje są raczej natury teoretyczno-muzykologicznej, wyczuwa się, że autorka jest bardziej praktykiem-muzykiem niż teoretykiem. Potwierdza to przede wszystkim zawartość ostatniego rozdziału pod tytułem Refleksje interpretacyjno-wykonawcze. Trudno w tym miejscu rozstrzygnąć, co byłoby bardziej korzystne dla czytelnika pracy; opcja połączenia analizy z refleksjami czy pozostawienie wersji wybranej przez autorkę jako dwóch niezależnych części.

Biorąc pod lupę kwestię interpretacji, pianistka oscyluje tu pomiędzy własną wizją odczytania tekstu a sugestiami, które znajduje w cytowanych pracach na temat dzieł Eislera. Propozycje pianistki, dobrze podparte argumentami, są świadectwem jej poszukiwania własnej drogi na podstawie analizy różnic w wydaniach i zasady zachowania wierności tekstowej. Język tej części pracy cechuje zrzucenie gorsetu intelektualnego dystansu i korzystanie (w odniesieniu do wyrazowych elementów omawianych utworów) z większej ekspresji werbalnej. W mojej opinii to dobrze, kiedy artysta przekonany o muzycznej wartości prezentowanych dzieł wykorzystuje każdą możliwość dotarcia do szerokiego grona odbiorców z pozytywnym, bardziej emocjonalnym

przekazem .

Edytorska strona i język pracy doktorskiej są bardzo dobre. Elementem spornym, aczkolwiek odzwierciedlającym tylko osobiste upodobania recenzentki, jest kwestia zastosowanych wielkości czcionki w tytułach rozdziałów i ich segmentach. są na ogół zbyt natarczywe i nieproporcjonalnie do zawartości merytorycznej powiększone. Bardziej współgrają z publicystyką, niż z pracą naukową. Brzmienie tytułów jest literacko bardzo pomysłowe i efektowne, nie potrzebuje więc wsparcia w specjalnym traktowaniu literatury. Forma pracy, niezależnie od powyższych zastrzeżeń, jest logiczna i klarowna. Również segmentacja zagadnień jest przemyślana i korzystna dla percepcji całości problemów. Imponująco przedstawia się lista Bibliografii. W trudnym zadaniu dotarcia do nielicznych znawców Eislera i jego muzyki, Doktorantka spenetrowała niemal wszystkie ścieżki do nich prowadzące (zabrakło chyba tylko obszernej publikacji amerykańskiego muzykologa Alexa Rossa pt. Reszta jest hałasem).

Pozostałe działy pracy opisowej mają również kapitalne znaczenie dla wszystkich zainteresowanych postacią i twórczością Hannsa Eislera.

Konkluzja

Praca doktorska Pani mgr Joanny Opalińskiej powstała dzięki głębokiej fascynacji Doktorantki życiem i spuścizną muzyczną postaci równie interesującej co nieznaną, jaką był niemiecki kompozytor pochodzenia żydowsko-austriackiego, Hanns Eisler. Podjęła się zadania, które w ograniczonych możliwościach dostępu do materiałów źródłowych i publikacji, zaowocowało nie tylko ciekawą, wnikliwą pracą, ale przede wszystkim zaprezentowaniem po raz pierwszy przed polską publicznością trzech znajdujących się na płycie CD utworów kompozytora. Tylko czwarty utwór, sekstet, napisany jako muzyka do filmu **Regen** Jorisa Ivensa miał już swoją prapremierę w Polsce, w koncercie w ramach Warszawskiej Jesieni w 1987. Przepuszczalnie drugie wykonanie dzieła, to właśnie zamieszczona na płycie CD rejestracja koncertu z lutego 2014 roku w prestiżowej Auli AM w Krakowie Florianka. Nie ma wątpliwości, że dzięki konsekwencji i uporowi Doktorantki w prowadzeniu kwerendy (w wymiarze daleko sięgającym poza granice kraju) powstała dysertacja doktorska, która może być uznana zarówno w części artystycznej, jak i opisowej za dzieło nowatorskie i oryginalne. Joanna Opalińska rozwiązała wszystkie założone zagadnienia artystyczne i wykazała się wysokim stopniem poziomem profesjonalizmu. W ten sposób spełniła bez zastrzeżeń wymagania *art.13 ust.1 Ustawy z dnia 14.03.2003 roku*.

Pracę doktorską mgr Joanny Opalińskiej przyjmuję.

Maria Szwajger-Kułakowska